

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาชิ้นนี้มีความสำคัญยิ่งในการสร้างความเข้าใจอันลึกซึ้งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมบนฐานของเพศ/เพศภาวะในการพัฒนาฝีมือแรงงาน โดยเชื่อมโยงกับการวางแผนนโยบายพัฒนาด้านต่างๆ ของ ส. ป. ป.ลาว นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา ส่วนการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็นสามแนวคิดหลักได้แก่

2.1 แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (Women in Development : WID)

2.2 แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development : WAD)

2.3 แนวคิดเพศภาวะและการพัฒนา (Gender and Development : GAD)

ตามแนวคิดดังกล่าวมานั้นก็เพื่อทำการประเมินดูว่า นโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจบนฐานของเพศ/เพศภาวะโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสถานภาพและบทบาททางเศรษฐกิจ มากน้อยเพียงใด

2.1 แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (Women in Development : WID)

ถ้าจะทบทวนดูแล้ว เบื้องหลังของ WID มาจากขบวนการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมสายเสรีนิยม ที่เรียกร้องสิทธิและโอกาสของผู้หญิงให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับชาย ทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งนักสตรีนิยมแนวเสรีนิยมได้นำเสนอว่า โดยธรรมชาติแล้ว ผู้หญิงมีตัวตนเป็นอิสระจากผู้ชาย และมีสิทธิขั้นพื้นฐานและผลประโยชน์เช่นเดียวกับชาย แต่พวกเธออยู่ภายใต้โครงสร้างที่ปฏิเสธสิทธิทั้งหลายในฐานะที่เป็นพลเมือง เช่นเดียวกับที่ผู้ชายได้รับ ในงานเขียนชิ้นแรก ชื่อว่า A Vindication of the Rights of Women (1789) ของนักสตรีนิยมสายเสรีนิยม Mary Wollstonecraft ได้แสดงออกมาอย่างจะแจ้งว่า ผู้หญิงเป็นตัวแทนของเหตุผล แต่ “ความต่ำต้อย” ของผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาน้อย ถ้าหากพวกเธอได้รับสิทธิและโอกาสในการศึกษา และสามารถเข้าถึงพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเท่าเทียมกับชาย ก็จะทำให้พวกเธอมีอิสระในตัวตนมากขึ้น (วีระดา สมสวัสดิ์, 2549:30)

เมื่อย้อนกลับไปดูทศวรรษแรกของการพัฒนาในช่วง (ค.ศ.1960-1970) แนวคิดเรื่องการพัฒนาในระยะแรกของการสหประชาชาติ ซึ่งถือเป็นผู้ที่มิบทบาทนำ ถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของประเทศที่พัฒนาแล้ว ที่นิยมเรียกกันว่าประเทศโลกที่หนึ่ง และเป็นแนวคิดการพัฒนาแบบกระแสหลักที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาและยังตั้งอยู่บนความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา อีกทั้งเป็น (ประเทศโลกที่สาม) และประเทศด้อยพัฒนา (ประเทศโลกที่สอง) การพัฒนาที่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อประเด็นผู้หญิง เมื่อมาถึงทศวรรษที่สองของการพัฒนา (ค.ศ.1970-1980) ซึ่งเป็นช่วงการประชุมสตรีระดับโลกครั้งที่หนึ่ง ณ กรุงเม็กซิโกซิตี (ค.ศ. 1975) เริ่มมีเนื้อหากระตุ้นให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างเต็มกำลัง และความสามารถ ต่อจากนั้นมาผู้หญิงในฐานะที่เป็นประชากรครึ่งหนึ่งของโลกได้ถูกมองเห็นระดับหนึ่ง อันก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ของการพัฒนาขึ้น เช่น มีการส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยดึงผู้หญิงให้เข้ามาอยู่ในแผนงาน และโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง และถูกกล่าวขานกันว่าเป็นการพัฒนาแนว WID หรือ Women in Development ซึ่งเราแปลเป็นไทยกันว่า “ผู้หญิงในการพัฒนา” แนวคิดนี้ท้าทาย “modernization” โดยมองว่าผู้หญิงขาดหายไปจากการพัฒนา ดังนั้นการดึงเอาผู้หญิงเข้ามาในการพัฒนาจะทำให้การพัฒนาสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ลักษณะของ WID วางอยู่บนรากฐานของ modernization โดยมีการตั้งคำถาม และมีความพยายามที่จะดึงเอาผู้หญิงเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ (มาลี พุกภัยพงศาวิลี, 2550: 38-39,42)

แนวคิดบูรณาการที่ก่อให้เกิดแนวคิด เรื่อง WID นั้น Niala Kabeer ได้นำเอาบทความเรื่อง Women's Role in Economic Development ของนักเศรษฐศาสตร์ชาวเดนมาร์กคนหนึ่งชื่อ Ester Boserup (1970) มาวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ก่อให้เกิดแนวทาง WID ในหนังสือ “Reversed Reality: Gender Hierarchies in Development Thought” ไว้ว่าเป็นความล้มเหลวของ modernization ในเรื่องผลประโยชน์ของผู้หญิงโดยสะท้อนให้เห็นประเด็นต่างๆ ของบริบททางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย เช่น ในระบบเกษตรกรรมใน Sub-Saharan Africa ได้มีการปิดกั้นไม่ให้ผู้หญิงเข้าถึงการฝึกอบรม สิทธิถือครองที่ดิน การศึกษา และเทคโนโลยีโดยอคติของผู้บริหารในช่วงอาณานิคม และหลังอาณานิคม ที่มีแนวคิดละทิ้งพวกเธอ แต่กลับมีความต้องการที่จะให้ผู้ชายมาเป็นชาวนา ส่วนในเศรษฐกิจระบบตลาดของประเทศโลกที่สาม นายจ้างแสดงความนิยมชมชอบผู้ชายมากกว่า จึงมีการสร้างลำดับชั้นสูงต่ำของงานที่มีลักษณะประจำเพศ (sex-stereotyped job hierarchy) ในขณะที่ความชอบและอคติที่เกิดขึ้นในตัวของผู้หญิงเองได้ปิดกั้นพวกเธอจากการหางานทำในภาคธุรกิจที่ทันสมัย ส่วนเศรษฐกิจที่ทันสมัยถูกส่งเสริมโดยนักวางแผนนโยบายการพัฒนาที่นำเอาโอกาสและทรัพยากรใหม่ๆ มาให้กับผู้ชาย แต่ละทิ้งผู้หญิงให้

อยู่ชายขอบของการพัฒนา ผู้ชายกลายเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับอุปกรณ์ที่ทันสมัย และเรียนรู้ที่จะปรับตัวเองต่อวิถีการดำรงชีวิตที่ทันสมัย ในขณะที่ผู้หญิงยังสืบต่อในการดำรงวิถีชีวิตแบบเก่าอยู่ เธอชี้ให้เห็นว่า “หนทางของผู้หญิงที่จะได้รับการจ้างงานในภาคธุรกิจที่ทันสมัยไม่ได้ถูกปิดกั้นด้วยอคติของผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องการขาดคุณสมบัติที่เหมาะสมของพวกเธออีกด้วยเธอวิจารณ์” มองผู้หญิงในฐานะเป็นผู้หารายได้สำรอง และฝึกให้พวก แนวโน้มของนักวางแผนอย่างรุนแรงว่าเธอเป็นแม่บ้านให้สมบูรณ์มากกว่าการหาทางปรับปรุงความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อแข่งขันกับผู้ชายในพื้นที่ตลาดแรงงานอย่างเท่าเทียมกัน ข้อเสนอของเธอ คือ การเรียกร้องให้การศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้หญิงมากขึ้น เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและประสิทธิภาพในการผลิตของพวกเธอในด้านเศรษฐกิจ (Kabeer, 1994: 20-21)

จากผลกระทบของโครงการพัฒนาของผู้หญิงโลกที่สาม Boserup พบว่า หลายๆ โครงการได้ละเลยมองข้ามผู้หญิง และโครงการที่ใช้ประสบการณ์ทางเทคโนโลยีส่วนมากได้/สทางเศรษฐกิจและการมีอิสระในตัวตนของผู้หญิง นอกจากนี้ การฝึกอบรมในเรื่องลิดรอนโอกาสเทคโนโลยีใหม่ๆ จะถูกนำเสนอให้กับผู้ชาย ซึ่งนั่นหมายความว่าโครงการที่ทันสมัยส่วนมากได้ส่งเสริมให้ผู้ชายมีโอกาสและมีความรู้ทางเทคโนโลยี แต่ไปลดการเข้าถึงเทคโนโลยีและการมีงานทำของผู้หญิง การศึกษาของ Boserup ทำทนายข้อถกเถียงที่ว่า ผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาต่างๆ จะไหลรินลงสู่เบื้องล่าง (trickle down) ให้แก่ผู้หญิงและกลุ่มคนที่เสียผลประโยชน์ต่างๆ ในประเทศโลกที่สาม (Connelly and others, 2000)

ประเด็นสำคัญที่ต้องตั้งข้อสังเกตไว้ตรงนี้คือโครงการและแผนงานพัฒนาต่างๆ ที่มุ่งสู่ผู้หญิงประเทศโลกที่สามมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน จากการสำรวจนโยบายการพัฒนาในสี่ทศวรรษ (สี่สิบปี) นักวิชาการสตรีนิยมคนหนึ่งคือ Moser (1993) ค้นพบแนวทางเข้าสู่การพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของนโยบายที่แตกต่างกันถึงห้าแนวทาง เธอประเมินแนวทางเหล่านี้โดยใช้มโนทัศน์ต่างๆ ที่พัฒนาโดยนักสตรีนิยมอีกคนหนึ่งคือ Molyneux ที่ช่วยให้ Moser ประเมินแนวทางต่างๆ ภายใต้ WID (แบบเก่า) บนความสามารถของแนวทางเหล่านั้นในการตอบสนองต่อสิ่งที่เรียกว่า “practical needs” หรือ “ความจำเป็นเชิงปฏิบัติต่างๆ” ของผู้หญิงที่จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่อย่างเร่งด่วน (เช่น การมีงานทำหรือได้รับการจ้างงาน บริการต่าง ๆ ทางด้านสุขภาพ และแหล่งน้ำ เป็นต้น) บวกกับ “ความต้องการเชิงยุทธศาสตร์ที่มากขึ้นของผู้หญิง” หรือ “women’s more strategic needs” ที่จำเป็นจะต้องได้รับการตอบสนองเพื่อที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอยู่ภายใต้หรือสภาพที่ต่ำในสังคมได้ (ตัวอย่างเช่น สิทธิตามกฎหมาย การแบ่งงานกันทำบนฐานของเพศภาวะและความรุนแรงในครัวเรือน เป็นต้น) (ฉลาดชาวย รมิดานนท์, 2553: 5)

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ความคิดริเริ่มทางนโยบายที่สำคัญของ WID คือ “การทำให้ประเด็นเรื่องเพศภาวะเป็นกระแสหลัก” ในหมู่องค์กรการพัฒนาทั้งหลาย หรือในภาษาอังกฤษใช้คำว่า the mainstreaming of gender issue ส่วนนักสตรีนิยมอีกคนหนึ่งคือ Rounaq Jahan (1995) ตั้งข้อสังเกตว่า WID ทำให้เกิดการผลักดันปฏิบัติการ mainstreaming ผ่านการทำให้การมองเห็นผู้หญิง (women’s visibility) มีเพิ่มมากขึ้น เกิดมีการรายงานข้อมูลการพัฒนาบนฐานของเพศภาวะ รวมทั้งมีผลต่อการทำให้เพศภาวะเป็นวาระของการวางแผนการพัฒนา (ทุกเรื่องทุกแผน) งานศึกษาองค์กรพัฒนาสื่อองค์กรของเธอแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในสองด้าน ด้านแรกคือทำให้ “ผู้หญิงถูกมองเห็น” มากขึ้น และ สอง มีการรายงานข้อมูลด้านการพัฒนาโดยมีการจำแนกเป็นเพศภาวะมากขึ้น ส่วนในเรื่องการวางแผนการ/แผนงานพัฒนาโดยมีเพศภาวะเป็นวาระสำคัญนั้นเธอประเมินว่ายังก้าวหน้าในระดับที่ค่อนข้างจำกัด (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2553: 8)

จากการอธิบายและการตั้งข้อสังเกตที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่า แนวทาง WID มีความสำคัญแต่ก็มีข้อจำกัดที่ว่า มีแนวโน้มในการกำหนดเงื่อนไขที่สามารถเปลี่ยนแปลงด้วยตัวของมันเองได้ในหลายระดับ แนวทางนี้ที่กักตักเอาไว้ สถาบันชาวตะวันตกยึดมั่นในเรื่องของความรับผิดชอบมากกว่า และบ่อยครั้งที่ละเลยการสนับสนุนความรู้ของคนท้องถิ่น แนวทาง WID นี้มีแนวโน้มที่จะมองการพัฒนาในฐานะเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะแบบรัฐต่อรัฐ และละเว้นจากการดิชมรัฐบาลในบรรดาประเทศโลกที่สาม สิ่งที่สำคัญคือการรับรองว่า มุมมองของ WID ได้ส่งเสริมความเข้าใจของเราในเรื่องความจำเป็นต่อการพัฒนาของผู้หญิง โดยเฉพาะความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงแก้ไขการมาตรวัดเชิงตัวเลขสถิติของงานผู้หญิงและให้โอกาสผู้หญิงด้วยการจัดการเรื่องการศึกษาและการจ้างงาน นอกจากนี้ มุมมองของ WID ยังมีการตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่า สถานภาพและผลประโยชน์ของผู้หญิงในสังคม รวมทั้งการเข้าถึงการพัฒนาแบบผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการของผู้หญิงได้รับการแก้ไข (Connelly and others, 2000)

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องผู้หญิงในการพัฒนา หรือ WID ที่หลายๆ ประเทศนำไปใช้ทำให้เห็นว่า แนวทางนี้ได้วิเคราะห์ ข้อบังคับและการสนับสนุนผู้หญิงในการพัฒนาเศรษฐกิจ WID ได้รวบรวมเอกสารที่แสดงขอบเขตการผลิตของผู้หญิง ซึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการทัศน์ในองค์กรการพัฒนา จากมุมมองที่มองผู้หญิง ในฐานะผู้ได้รับผลประโยชน์ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน ไปสู่มุมมองที่อยู่บนความเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งมองผู้หญิงในฐานะเป็นแกนหลักของการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์นี้มีแนวโน้มไม่ใส่ใจตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายและจุดเน้นที่ครัวเรือน นี่เป็นผลให้มีการรวมองค์ประกอบพิเศษของผู้หญิงที่มีแนวโน้มมุ่งไปยังบทบาทการทำงานบ้านของพวกเธอ ดังนั้นจึงหันเหความสนใจออกไปจากบทบาทด้านเศรษฐกิจของพวกเธอ (UNDCP, 2011: 4)

2.2 แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development : WAD)

แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา Women and Development (WAD) มองว่าการให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และการบูรณาการเอาปัญหาและประเด็นของผู้หญิงเข้ามาเป็นโครงการพัฒนาไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้หญิงได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งมองว่า WID ล้มเหลวเพราะยังร่วมมือกับระบบปิตาธิปไตย (patriarchy) และระบบทุนนิยมในการเอารัดเอาเปรียบประชากรของประเทศโลกที่สาม รวมทั้งประชากรยากจนทั้งหญิงและชาย โดยเสนอว่าการพัฒนาควรอยู่นอกระบบโครงสร้างแบบปิตาธิปไตยและระบบทุนนิยม ดังนั้นควรนำเอาผู้หญิงเข้ามาเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (Connelly and others, 2000)

วิธีคิดเบื้องหลัง WAD เห็นได้จากข้อเสนอเชิงวิเคราะห์ของ Jane Jaquette (1982) ซึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่านักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์และนักสตรีนิยมแนวเสรีนิยมมีความเห็นร่วมกันว่าโครงสร้างต่าง ๆ ของการผลิตเป็นตัวกำหนดสถานภาพที่ต่ำต้อยกว่าของผู้หญิง ประเด็นนี้นักสตรีนิยมแนวเสรีนิยมยกเอาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีขึ้นมาว่าเป็นกลไกที่ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในสถานะดังกล่าวโดยที่ไม่พิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีต่อความแตกต่างทางชนชั้น ยิ่งไปกว่านั้น Jaquette ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการยอมรับภายในทฤษฎีมาร์กซิสต์ว่า งานบ้านที่ไม่มีเงินค่าตอบแทนและบริการต่างๆ ในกระบวนการผลิตซ้ำ (reproductive services) นั้น มีความสำคัญมากสำหรับนายทุนที่เป็นนายจ้างทั้งหลาย ผู้ที่ได้กำไรอันเกิดจากการประกอบการของคนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเงินค่าจ้างให้กับคนงานต่ำกว่ามูลค่าที่แท้จริงของแรงงานเหล่านั้นอีกด้วย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2553: 10)

อย่างไรก็ตามมีนักสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ ชื่อ Friedrich Engels ได้โต้แย้งว่า ความเป็นรองของผู้หญิงเป็นผลของการพัฒนาแบบทุนนิยม และทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งการต่อสู้ทางชนชั้นและการสิ้นสุดของระบบทุนนิยมเพื่อให้ประสบผลสำเร็จนั้นถูกเรียกร้องมาก่อนเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศภาวะเพื่อให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตามนักคิดแนวมาร์กซิสต์ยังทรงพลังในเรื่องการต่อสู้กับทุนนิยมมากกว่าความพยายามที่จะโจมตีปิตาธิปไตย ซึ่งพวกเขาเถียงกันว่ามีพัฒนาการมาจากระบบทุนนิยม “มีงานเขียนของ Sheila Rowbotham ที่มีชื่อว่า Woman's Consciousness, Man's World ในปีค.ศ.1973 แสดงให้เห็นว่าการแยกงาน (การผลิต) จากการว่างงาน (การบริโภค) เป็นการแบ่งแยกที่มีอยู่สำหรับผู้ชายเท่านั้น แนวความคิดทางสังคมที่เกี่ยวกับงานบ้านในฐานะสถานที่หลบหนีจากโลกของการทำงานได้ชักชวนการแบ่งงานกันทำตามเพศไว้มันสร้างภาพมายาให้กับงานในบ้านของผู้หญิง ด้วยการอำพรางความจริงที่ว่าแรงงานภายในบ้านช่วยผลิตซ้ำสังคมทุนนิยมและปิตาธิปไตย” (Humm, 1995: 162)

ในประเด็นของการแบ่งแยกงานตามมุมมองของ Sheila Rowbotham ที่ได้กล่าวมานั้น เมื่อนำมาขยายความต่อการวิเคราะห์ของ Marx และ Engels เกี่ยวกับแรงงาน และการแบ่งงานกันทำ (division of labor) ได้ชี้ให้เห็นว่า รัฐเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองที่ใช้ในการกดขี่เอารัดเอาเปรียบประชาชน เป็นต้นกำเนิดของการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง เทคโนโลยีการผลิตเป็นตัวกำหนดการแบ่งแยกงาน แต่การแบ่งแยกงานระหว่างชายหญิงนั้นมีลักษณะที่เหลื่อมล้ำ ซึ่งผู้ชายมักจะเอาเปรียบผู้หญิงอยู่เสมอ ดังนั้นการแบ่งแยกงานในสังคมดั้งเดิมจึงมิได้เกิดขึ้นเพราะเทคโนโลยีการผลิต แต่เป็นผลมาจากการกดขี่ทางเพศ ความเหลื่อมล้ำทางเพศมักจะถูกอธิบายไปในทำนองที่ว่า “ผู้หญิงเป็นเพศที่ต่ำกว่าหรือด้อยกว่าผู้ชาย” (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 103)

เมื่อพิจารณาคูกลยุทธการพัฒนาเชิงรูปธรรมในแนวทาง WAD ยังเห็นน้อยหรือทำได้จริงน้อย ส่วนมากยังคงมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้หญิงให้ดีขึ้นในเรื่องของการจ้างงานและการแบ่งแยกงานโดยยังเน้นที่ตัวผู้หญิงอย่างเดียว โดยไม่มองเงื่อนไขและบริบททางสังคมที่ว่าผู้ชายมีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาผู้หญิงทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน

2.3 แนวคิดเพศภาวะและการพัฒนา (Gender and Development : GAD)

ในบทความ “ผู้หญิง เพศภาวะและการพัฒนา” ของฉลาดชา ยรมิตานนท์ กล่าวว่า แนวทางทฤษฎีการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นกระแสสำคัญที่สามในแวดวงนักสตรีนิยมหลังจาก WID และ WAD คือ เพศภาวะและการพัฒนาซึ่งเรียกชื่อย่อ ๆ กันว่า GAD ปรากฏตัวขึ้นในคริสต์ทศวรรษที่ 1980 และแนวทางที่สามนี้ว่ากันว่าอยู่ได้อิทธิพลครอบงำของนักสตรีนิยมสังคมนิยม (socialist feminists) ที่พวกเธอ ได้นำเอาบทเรียนต่างๆ ที่เรียนรู้มาจากความล้มเหลวของ WID และข้อจำกัดต่างๆ ของ WAD มารวมกัน ผลที่ออกมาคือ กรอบการวิเคราะห์ (analytical framework) ที่เน้นย้ำความสัมพันธ์ทางเพศภาวะทั้งในพลังแรงงาน (labor forces) ในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และพื้นที่หรือปริภูมิของการผลิตซ้ำ (reproductive sphere) (ฉลาดชา ยรมิตานนท์, 2553: 14)

จากงานของ Kate Young (1992) บอกเราว่า GAD มีจุดเน้นไม่เพียงแต่ที่ผู้หญิง (เช่นเดียวกับ WID และ WAD) เท่านั้น แต่ยังเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ชายและผู้หญิง นอกจากนั้นยังมีจุดเน้นที่สถานที่ทำงาน (workplace) และพื้นที่ (settings) อื่น ๆ ด้วย GAD ใช้สิ่งที่เรียกว่า “gender relations” หรือ “ความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ” มากกว่าที่จะใช้คำว่า “ผู้หญิง” หรือ “women” ในฐานะที่เป็นประเภทในการวิเคราะห์ (category of analysis) พร้อมกันนั้นก็มองด้วยทัศนะในการวิเคราะห์ว่า ผู้ชายเป็นผู้ที่สามารถเข้ามาเป็นผู้สนับสนุนผู้หญิงได้ (ฉลาดชา ยรมิตานนท์, 2553: 14-15)

ในประเด็นเรื่อง “จุดเน้นที่สถานที่ทำงาน” ด้วย GAD ที่ Kate Young กล่าวมานั้นถือเป็นพื้นที่นอกบ้าน เมื่อนำมาพิจารณากับแนวคิดภายในบ้านหรือภายในครอบครัวของ Shulamith Firestone (Shulamith Firestone) ได้นำเสนอว่า ลักษณะความเหนือกว่าของผู้ชายเกิดมาจากแนวคิดเรื่อง “ครอบครัวแบบชีวภาพ” คือรูปแบบของหน่วยครอบครัวที่จัดลำดับชั้นเป็น ชาย/หญิง/เด็ก โดยนำเอาหลักชีวภาพเป็นเกณฑ์ในการแบ่งงานกันทำ กล่าวคือ พื้นที่ของผู้หญิงเป็น “ที่บ้าน” ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบทุกอย่างภายในบ้าน ส่วนผู้ชายกลับมีหน้าที่รับผิดชอบทุกอย่างที่อยู่นอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การเมืองหรือการสงคราม จากโครงสร้างครอบครัวแบบดังกล่าวก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันขึ้นมา ดังนั้นแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงควรหันมาสู่การเชื่อมโยงปรากฏการณ์ 2 อันเข้าด้วยกัน คือ การกดขี่สตรีและสภาพที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคลที่อยู่ในสังคม คือ “ที่บ้าน” หรือ ภายในครอบครัวนั่นเอง เพราะฉะนั้นการกดขี่ผู้หญิงมองเห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ส่วนตัว หรือ มองเห็นได้ผ่านประสบการณ์ภายในครอบครัวนั่นเอง เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในสังคม และเวลาที่ผู้หญิงก้าวออกมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ผู้หญิงก็ยังได้รับเอาระบบที่ได้รับการอบรมมาจากครอบครัวติดตัวออกไปมองโลกด้วย ดังนั้นขบวนการสิทธิสตรีจึงต้องให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องภายในครอบครัวกับเรื่องนอกบ้านด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2535: 67, 69)

จากข้อพิจารณาและข้อถกเถียงของ Kate Young และ Shulamith Firestone เรื่องความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะในพื้นที่ครัวเรือนและพื้นที่ทำงานหรือพื้นที่สาธารณะนั้น Naila Kabeer (1994) ได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับอาชีพที่ประกอบด้วยการแบ่งงานกันทำบนฐานเพศภาวะและการแบ่งแยกระหว่างงานภายในบ้านและงานในพื้นที่สาธารณะโดยขยายความว่า “การจัดตามลำดับชั้นภายในองค์กรมีเพศภาวะเพราะการจัดตามลำดับชั้นดังกล่าวสะท้อนสมมุติฐานที่ว่า ร่างกาย ทักษะ และชีวิตของใครเหมาะสมกับข้อกำหนดในหลักคิดขององค์กรมากที่สุดก็จะเป็นผู้ที่ได้รับการตอบแทนด้วยค่าจ้าง “ความรับผิดชอบและอำนาจ” การบังคับใช้กฎเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกคนเข้าทำงาน การให้รางวัล การสนับสนุนและการประเมินในสถาบันต่างๆ ที่ดูเหมือนว่าไม่มีเพศภาวะก็ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคขึ้นมามาก ซึ่งทำให้แน่ใจว่า ผู้หญิงและผู้ชายจะได้รับความไม่เสมอภาค เหตุเพราะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและความสามารถต่างกัน แม้ว่าผู้หญิงมีโอกาสเข้าสู่โลกการทำงานได้เช่นเดียวกับชาย แต่ผู้หญิงก็มักจะอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าชายในองค์กร ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ ผู้หญิงจะมีแนวโน้มเข้าสู่ภาคบริการจำนวนมาก เช่น พยาบาลหรือครู แต่ผู้หญิงก็ยังได้อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายจะทำงานในอุตสาหกรรมหนักมากกว่าและอยู่ในตำแหน่งผู้จัดการระดับสูง สิ่งที่เกิดขึ้นในภาคธุรกิจเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ แต่อาชีพและตำแหน่งต่างหากที่ทำให้ภาคส่วนเหล่านี้เป็นชายหรือหญิง ดังนั้น

จึงสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายได้เข้าไปสู่ตลาด ซึ่งกำหนดคุณสมบัติที่แตกต่างบนฐานของเพศภาวะอันเป็นสาเหตุมาจากลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชายและความเป็นหญิงและคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและทักษะ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือการกระจายลำดับชั้นของเพศภาวะไปทั่วภาคส่วนต่างๆ ในแขนงอาชีพที่แตกต่างกันภายในภาคส่วนนั้น รวมถึงระดับต่างๆ ของโครงสร้างอาชีพนั้น ซึ่งไม่เพียงแต่ถูกกำหนดโดยกิจกรรมที่ต่างประเภทกันเท่านั้น แต่ยังถูกกำหนดโดยการได้รับรางวัลตอบแทนต่างกันด้วย กล่าวโดยสรุป เพศภาวะถือเป็นแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์และพฤติกรรมขององค์กรทั้งหมด ซึ่งมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ การปฏิบัติและโอกาสในชีวิตให้แก่ผู้หญิงและผู้ชายกลุ่มต่างๆ ในวิธีการที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจง Naila Kabeer จึงเสนอว่า “การวิเคราะห์กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการปฏิบัติต่างๆ ที่สถาบันต่างๆ ประกอบสร้างการแบ่งงานกันทำและการจัดลำดับชั้นทางเพศภาวะจะช่วยเปิดเผยอุดมการณ์ร่วมที่แฝงฝัง ซึ่งควบคุมสถาบันต่างๆ อยู่” (Kabeer, 1994: 60-61)

อีกประเด็นหนึ่ง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวทาง GAD ขึ้นนั้น มาจากการวิเคราะห์และประสบการณ์ของนักสตรีนิยมสายสังคมนิยมที่สนใจในเรื่องประเด็นการพัฒนา อิงกับมุมมองของนักสตรีนิยมสายสังคมนิยม ที่ได้พูดถึงแนวทาง GAD ว่า สถานภาพของผู้หญิงในสังคมได้สร้างผลกระทบในระดับลึกด้วยเงื่อนไขการดำรงชีวิตทางวัตถุของพวกเธอ และโดยตำแหน่งแห่งที่ของพวกเธอ ในด้านเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระดับโลกด้วย (Connelly and others, 2000) ซึ่งนักสตรีนิยมสายสังคมนิยมเกิดขึ้นมาจากนักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ ที่ไม่พอใจกับลักษณะมีขอบเขตความคิดของสายมาร์กซิสต์เรื่องเพศภาวะ และไม่เห็นความสำคัญของการกดขี่ผู้หญิงเท่ากับความสำคัญของการกดขี่กรรมกร การที่ Clara Zetkin นักสตรีนิยมแนวสังคมนิยมชาวเยอรมันนำเสนอเกี่ยวกับกรรมกรหญิงและถกเรื่องการแต่งงานและเพศของผู้หญิงถูกวิพากษ์คำว่าจากเลนินว่า เป็นเรื่องหมุมหมิมและนึกถึงแต่ตัวเอง ทั้งๆ ที่ควรสร้างจิตสำนึกปฎิวัติ ในขณะที่ คลารา เซทกิน เห็นว่าผู้หญิงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจรูปแบบของการกดขี่ที่เกิดขึ้นทั้งใน “ที่ส่วนตัว” และใน “ที่สาธารณะ” (วิระดา สมสวัสดิ์, 2549: 36)

อนึ่ง เพื่อขยายความแนวทางของ GAD ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า “gender” หรือ “เพศภาวะ” หรือ นักสตรีนิยมไทย บางคน/บางครั้ง แปลว่า “เพศสภาพ” นี้มีความหมายว่า “ความเป็นเพศ” เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม/วัฒนธรรมที่ขึ้นอยู่กับบริบทด้านเวลา และสถานที่ “ความเป็นเพศ” หรือ “เพศภาวะ” จึงไม่ใช่ธรรมชาติ และไม่มีเพียงสองภาวะ/สภาพแต่มีหลากหลายภาวะกับทั้งยังไม่ตายตัวแต่เลื่อนไหลหรือแปรผันได้ ดังนั้นจึงมีความซับซ้อนมาก (ฉลาดชาย รมิดานนท์, 2553: 15) อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่อง “เพศสภาพ” (gender) ในความหมายของนักสตรีนิยมอเมริกัน-อังกฤษ ใช้คำนี้เพื่อบ่งบอกความแตกต่างระหว่าง “เพศ” (sex) กับ “เพศ

สภาพ” (gender) โดยมีนัยว่า เพศเป็นการจัดประเภทตามชีววิทยา ส่วนเพศสภาพนั้นเป็นประเภทที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม (socially constructed) แต่นักสตรีนิยมที่ได้รับอิทธิพลของจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) ได้แย้งว่า ทั้งอัตลักษณ์ทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (sex and gender identity) ต่างเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด (วิระดา สมสวัสดิ์, 2545: 7)

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ แนวคิดในเรื่องเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) ซึ่งถือเอาความแตกต่างทางชีวภาพเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ดังปรากฏในวาทะของซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) นักสตรีนิยมคนสำคัญ ในหนังสือของเธอที่ชื่อ *The Second Sex* ซึ่งได้เสนอสภาพชีวิตของผู้หญิงในเรื่องการเมือง การศึกษา การทำงาน ฯลฯ โดยใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี ความเชื่อทางศาสนา มาประกอบในการอธิบาย ประเด็นหลักที่เธอเสนอคือผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เป็นผู้อื่น (the other) ในความสัมพันธ์ทางสังคม เธอพิจารณาต่อไปว่าทำไมผู้หญิงจึงมีสภาพและยอมรับความเป็นผู้อื่น โดยมองไปที่ร่างกายของผู้หญิง การมีทัศนคติด้านลบต่อร่างกายของผู้หญิงและมองว่าเป็นข้อด้อยของผู้หญิง สภาพทางสรีระของผู้หญิงที่นำมาซึ่งความทุกข์ยาก ความด้อยกว่าหรือความเป็นผู้อื่นของผู้หญิง ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะผู้หญิงแตกต่างทางร่างกายจากผู้ชาย แต่เพราะสภาพการณ์ทางสังคมทำให้เป็นเช่นนั้น ผู้หญิงถูกทำให้เป็นผู้อื่นโดยสังคม (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 44, 45, 47) ส่วนมุมมองของฟูโก (1980, 1986) เกี่ยวกับร่างกาย ได้มีการวิเคราะห์เรื่องร่างกายที่ยอมจำนน (docile body) ไว้ ซึ่งหมายถึง ภายที่ถูกกระชากเจตจำนงเสรีออกไปด้วยการบังคับ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการวางกฎเกณฑ์ให้กับร่างกายของผู้ชายโดยอาศัยวินัยทหารและการปกครองระบอบสงฆ์ ในขณะที่ร่างกายของผู้หญิง จะถูกจัดระเบียบด้วยวิธีการที่อาจะละมุนละม่อมกว่า ได้แก่การเสริมสร้างความงามและอบรมมารยาทการวางตัว (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2547: 214) ในขณะเดียวกันนักสตรีนิยมแนวรากเหง้าได้วิเคราะห์เกี่ยวกับร่างกาย โดยมองว่า ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย คือ ผู้ชายถูกสร้างมาจากการครอบงำ ส่วนผู้หญิงถูกสร้างให้อยู่ภายใต้การครอบงำ ผู้ชายได้เข้าไปควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง โดยการตีกรอบสนทนาและสาธยายเรื่องราวในชีวิตของพวกเธอ ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องควบคุมเนื้อตัวร่างกายและชีวิตของตนเอง นอกจากนี้นักสตรีนิยมสายรากเหง้ายังได้วิจารณ์แนวสังคมนิยมว่ามุ่งเน้นในเรื่องเฉพาะแรงงานโดยไม่สนใจในเรื่องเพศวิถีและการปลูกสร้างทางสังคมในขณะที่สำคัญที่โครงสร้างด้านอุดมการณ์ วัฒนธรรมและเพศ ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันในเรื่องความเสมอภาคทางเพศภาวะ เป้าหมายของสตรีนิยมแนวนี้คือ การทำลายระบบเพศ-ชนชั้น ที่เป็นรากฐานของการที่ผู้ชายครอบงำผู้หญิงและเห็นว่าการกดขี่ทุกรูปแบบเป็นการขยายมาจาก “ความเป็นใหญ่ของผู้ชาย” (วิระดา สมสวัสดิ์, 2549: 40-42)

เพื่อให้เข้าใจเบื้องหลังของ GAD ที่มาจากขบวนการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมสายสังคมนิยม จึงนำเอาประสบการณ์การเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมแนวสังคมนิยมคนหนึ่งชื่อ อาเล็กซานดรา คอลลอนไท ซึ่งเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีในช่วงการปฏิวัติรัสเซีย 1917 และพอหลังการปฏิวัติขึ้นตอนที่สองที่นำไปสู่รัฐกรรมชิพในเดือนตุลาคม คอลลอนไท ได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงสวัสดิการสังคม และตำแหน่งนี้เธอมีส่วนในการนำเสนอกฎหมายที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมที่ก้าวหน้าที่สุดในโลกในยุคนั้น สตรีรัสเซียได้รับสิทธิในการเลือกตั้ง รัฐบาลพรรคบอลเชวิคออกกฎหมายปกป้องสิทธิสตรี กฎหมายเพื่อปฏิรูปการหย่าร้างให้ง่ายและเร็ว และกฎหมายสนับสนุนสิทธิในการคุมกำเนิดและการทำแท้ง รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเด็ก โรงอาหาร และโรงซักผ้าสาธารณะ เพื่อ “แยกออกจากการแต่งงาน” จุดเด่นของ คอลลอนไท คือความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศซึ่งแสดงความก้าวหน้า ความสลับซับซ้อน และความละเอียดอ่อน ต่อมาเมื่อปี ค.ศ. 1921 พรรคบอลเชวิคเสนอให้ถอยหลังชั่วคราวเพื่อรักษาสถานการณ์ คอลลอนไท ไม่เห็นด้วยกับ “นโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy)” ที่ฟื้นฟูบางแง่ของกลไกการตลาดเพื่อซื้อเวลาให้กับรัฐกรรมชิพอยู่ในวัยอ่อน ผลของการขัดแย้งทำให้เธอเดินทางออกนอกประเทศไปเป็นทูตรัสเซียที่ประเทศสแกนดิเนเวียและเม็กซิโก ต่อมาอีกหนึ่งปี คอลลอนไท ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ความรักในหมู่ผึ้ง (love of worker bees)” ที่บรรยายถึงความเสื่อมโทรมของความสัมพันธ์ก้าวหน้าระหว่างหญิงและชายในยุคนั้น “นโยบายเศรษฐกิจใหม่” หนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงถอยหลังลงคลองที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันในหมู่พรรคคอมมิวนิสต์กับนักธุรกิจรุ่นใหม่ที่เกิดจากนโยบายเศรษฐกิจใหม่ ภายหลังปี 1989 เมื่อแนวคิดสายสตาลินล่มสลาย ทำให้แนวคิดเรื่องการปลดแอกสตรีของ อาเล็กซานดรา คอลลอนไท เป็นแนวคิดที่มีพลังสำหรับการต่อสู้ของผู้หญิงเพื่อสังคมใหม่ในอนาคต (ใจ อึ้งภากรณ์, 2545: 130-132)

จากบทความที่ Simone de Beauvoir ได้เสนอสภาพชีวิตของผู้หญิงในเรื่องการเมือง การศึกษา การทำงาน โดยใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี ความเชื่อทางศาสนา มาประกอบในการอธิบายเรื่องผู้หญิงอยู่ในสภาพที่เป็นผู้อื่นในความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อนำมาขยายต่อกับมุมมองของ Michel Foucault ที่ว่าด้วยเรื่องอำนาจและความรู้ที่ถูกเชื่อมโยงในสถานการณ์หนึ่งซึ่งเรียกว่า “วาทกรรม” ทำให้เข้าใจว่าอำนาจถูกนำมาใช้โดยประมาณการว่าอะไรคือความจริง Foucault เชื่อว่าความรู้มิได้มีฐานะเป็นความจริงสูงสุดอีกต่อไป สิ่งไหนที่เราเชื่อว่าเป็นความจริงคือความจริงที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม ซึ่งถูกออกแบบและถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งที่สร้างให้คนในสังคมยอมรับมันในฐานะที่เป็นความจริง นอกจากนี้ Foucault ยังชี้ให้เห็นว่าความจริงไม่ได้เป็นวัตถุที่มนุษย์ค้นหาและยอมรับมันในฐานะที่มันเป็นหลังจากที่ค้นพบมันแล้ว วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงความจริงที่ถูกสร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง

(valorize) กลายสภาพเป็น “วาทกรรมหลัก” หรือ “dominant discourse” ผ่านการพูด การเขียน การให้เอกลักษณ์ และการให้ความหมาย ด้วยวิธีการปฏิบัติผ่านวาทกรรมที่หลากหลาย ประกอบด้วยธรรมเนียมปฏิบัติ ความคิดเห็น ความเชื่อ คุณค่าทางสังคม และสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบทั้งหมดเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำหนดการให้ความหมาย และการกำหนดกฎเกณฑ์ของความรู้ที่ถูกสร้าง จนกว่าจะทำให้มันกลายเป็นนามธรรมในความเชื่อของคนที่ยอมรับว่ามันเป็นความจริงโดยธรรมชาติไม่ได้ถูกสร้างขึ้น (ไซริตัน เจริญสินโอฬาร, 2543: 19-28) อีกประเด็นหนึ่งในทัศนคติของ Foucault มองว่า เพศ อำนาจ และความรู้ เป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญของการควบคุมวินัยในการขยายตัวของอำนาจชีวะหรือการเมืองชีวะ (bio-power) ในการควบคุมทั้งประชากรและบุคคล นอกจากนี้ Foucault ยังมองว่า เพศได้กลายเป็นวัตถุ หรือ ประเด็นแห่งการศึกษาที่ถูกวาทกรรมสร้างขึ้นและมีส่วนสร้างเอกภาพให้กับวาทกรรมที่หลากหลาย มันช่วยให้เราวมกลุ่มสิ่งที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ กายภาพ หน้าที่ทางชีวะ ผัสสะ ความรู้ และความสุข Foucault มองเห็นเจตจำนงไปสู่ความรู้หรือความจริงที่ว่า อำนาจมีมิติของความรู้ ความจริงซ้อนกันไปอยู่ในตัว (ธีรยุทธ บุญมี, 2551: 172,185)

ในบทความเรื่อง “Bargaining with patriarchy” ของ Deniz Kandiyoti (1991) ได้มุมมองเกี่ยวกับการต่อรองกับ “ระบบปิตาธิปไตย” หรือ “ชายเป็นใหญ่” Kandiyoti เสนอว่าเมื่อนำเอาแนวความคิดที่ถูกครอบงำโดยผู้ชายมาปฏิบัติในระดับรูปธรรมแล้วทำให้เกิดความสับสนมากกว่าการชี้ให้เห็นการทำงานข้างในของการจัดวางความแตกต่างระหว่างสองเพศอย่างใกล้ชิด แต่ Kandiyoti เสนอว่า “ระบบปิตาธิปไตย” นี้ ผู้หญิงสามารถต่อสู้ต่อรองได้ ซึ่งเธอใช้คำว่า “การต่อรองกับปิตาธิปไตย” เธอกล่าวว่า การต่อรองกับระบบปิตาธิปไตยในสังคมใดก็ตามอาจแสดงออกอย่างหลากหลาย โดยอิงกับชนชั้นและชาติพันธุ์ การใช้อำนาจในการต่อรองกับระบบปิตาธิปไตยส่งผลให้รูปแบบการต่อรองของผู้หญิงเป็นได้ทั้งรูปแบบที่เป็นผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ ในกรณีที่พวกเธอเผชิญกับการถูกกดขี่ ซึ่ง Kandiyoti ได้นำเอาตัวอย่างรูปแบบการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำที่ค้นพบใน Sub-Saharan Africa พร้อมทั้งตะวันออกกลาง เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออก มาอธิบายด้วยสองรูปแบบดังนี้

รูปแบบการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้กระทำนี้ Kandiyoti ได้นำเอาตัวอย่างการต่อสู้ต่อรองเพื่ออิสระในตัวตนของผู้หญิงใน Sub-Saharan Africa ที่พยายามแก้ไขค่าแรงงานต่ำของพวกเธอสำหรับครอบครัวทำการเกษตร โดยผู้หญิงมีทางเลือกในช่วงหน้าฝนด้วยธรรมเนียมปฏิบัติที่ว่า ผู้หญิงได้รับการจัดสรรที่ดินทำนาส่วนตัว ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นแรงงานฟรีในทุ่งนาของสามี ซึ่งได้สร้างความขัดสนด้านแรงงานให้กับผู้ชายนำไปสู่ความจำเป็นต้องได้จ่ายค่าแรงให้ภรรยาหรือเช่าที่ดินของภรรยาเพื่อที่จะได้ภรรยาไปเป็นแรงงาน และอีกตัวอย่างที่ค้นพบ

คือ เรื่องการมีภรรยาหลายคนของชาว Africa ผู้หญิงได้ทำการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้ผู้ชายมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นสำหรับการส่งเสียเลี้ยงดูภรรยาและลูกๆ อันเนื่องมาจากผู้หญิงเป็นผู้สูญเสียผลประโยชน์มากกว่าได้รับ ทำให้พวกเธอต้องพึ่งพิงสามี ดังนั้นพวกเธอจึงคัดค้านโครงการที่เอนเอียงเรื่องการคิดบุคคลที่ไม่ละเอียด ซึ่งการต่อสู้ต่อรองของพวกเธอก็เพื่อรักษาความถูกต้องเอาไว้ และการคัดค้านของพวกเธอ ก็เพื่อเป็นการปกป้องพื้นที่ของการมีอิสระในตัวคนให้คงอยู่ตลอดไป และข้อค้นพบอีกตัวอย่างหนึ่งของ Kandiyoti คือ ยุทธศาสตร์ที่บอกความจริงเรื่องสถานที่การทำงาน และเกี่ยวข้องกับการแต่งงาน สำหรับผู้หญิง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการทำงานทางประวัติศาสตร์ได้อธิบายว่า การเป็นอาณานิคมได้กัดเซาะพื้นฐานทางวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการมีอิสระในตัวคนของผู้หญิง เช่นว่า บุคคลที่มีสิทธิเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ชุมชนหรือทำการผลิตหัตถกรรมที่บ้าน โดยปราศจากการยื่นข้อเสนอให้มีการแก้ไขในพื้นที่การทำงานของผู้หญิง โครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นพร้อมกันหลายๆ โครงการมีแนวโน้มที่ทักท้อหรือกำหนดเอารูปแบบสมาคมหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชาย ซึ่งตัดทางเลือกของผู้หญิงให้สั้นลงปราศจากการเปิดช่องทางอื่นๆ ที่ให้ประกันการอยู่ดีกินดีของผู้หญิงเพื่อรับรู้การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ โดยเฉพาะกรณีที่ถูกบีบขึ้นกับพวกเธอจะทันหัน เช่น การกระทำผิดต่อกฎหมายอันประกอบด้วยช่องโหว่ของการให้ความช่วยเหลือพวกเธอด้วยคำสั่งที่ถูกครอบงำโดยผู้ชาย ดังนั้นพวกเธอจึงต่อรองกับตัวเองอย่างเปิดเผย (Lorber and Farrell, 1991: 104-107)

ส่วนรูปแบบการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้ถูกระงับ ซึ่ง Kandiyoti ได้นำเอาตัวอย่างการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงภายใต้ระบบปิตาธิปไตยแบบดั้งเดิมโดยการยอมทำตามและการปรับใช้เพื่อให้เหมาะสม ซึ่งปิตาธิปไตยแบบดั้งเดิมนี้อาศัยอยู่บนการควบคุมในครอบครัวแบบขยายทำให้วงจรชีวิตของผู้หญิงในครอบครัวแบบขยายโดยมีผู้ชายเป็นใหญ่ เช่นว่า ความยุ่งยากลำบากที่เป็นประสบการณ์ของผู้หญิงในฐานะเป็นเจ้าสาวที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว ถูกให้เข้ามาแทนที่โดยอำนาจและการควบคุม เธอจะมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้แม่สามี และธรรมชาติของอำนาจผู้หญิงมันจะหมุนเวียนอยู่ในครัวเรือน และความคาดหวังของการสืบมรดกของพวกเธอจะเป็นอำนาจของผู้หญิงอาวุโสเกี่ยวพันผ่านภายในรูปแบบของปิตาธิปไตยนี้โดยตัวของผู้หญิงเอง ในระบบปิตาธิปไตยแบบดั้งเดิม ความเป็นรองชายถูกชัดเจนโดยผู้หญิงอาวุโสเป็นผู้ควบคุมมุ่งเป้าไปที่ผู้หญิงวัยอ่อนกว่า ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะเข้าถึงเพียงแค่รูปแบบของอำนาจด้านแรงงานที่พวกเธอสามารถควบคุม และมีประกันเมื่ออายุมากขึ้นผ่านลูกชายของพวกเธอที่แต่งงานและลูกชายได้ให้พื้นที่จำเป็นที่สุดของผู้หญิงที่เป็นแม่ ความจงรักภักดีทำให้ชีวิตของพวกเธอมีความมั่นคงและเป็นการเข้าครอบครองก่อนเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นผู้หญิงจะไม่เหมือนกันโดย Kandiyoti ได้ยกตัวอย่างผู้หญิงใน sub-Saharan Africa เป็นผู้ซึ่งพยายามต่อสู้เรื่องความสัมพันธ์แรงงานที่ไม่ขึ้นชอบใน

ครัวเรือน ผู้หญิงในพื้นที่ปิตาธิปไตยดั้งเดิมยึดมั่นอยู่เสมอว่า ไกล และยาวนานเท่าที่พวกเขาสามารถวางแผนที่มีผลต่อการไม่ให้ลดคุณค่าแรงงานของพวกเขาให้ตกต่ำลง การผันแปรที่หมุนรอบในตำแหน่งแห่งที่ทางอำนาจของพวกเขา เป็นผลของการพิจารณาสถานภาพที่แสดงออกมาคือการสมรู้ร่วมคิดที่เป็นกิจกรรมการผลิตซ้ำความเป็นรองของพวกเขาเอง พวกเขาจะปรับยุทธศาสตร์ในเรื่องส่วนตัวเป็นหลักมากกว่าไปเพิ่มความปลอดภัยผ่านการปรับให้เหมาะสมกับอารมณ์ของสามีและลูก เช่นเดียวกับที่ Kandiyoti ได้นำเอาข้อเสนองานของ M. Wolf (1972) เกี่ยวกับการสนทนาเรื่องครอบครัวชาวจีน โดยเกี่ยวข้องกับมรดกของผู้หญิง ยุทธศาสตร์นี้สามารถเป็นผลให้ผู้ชายเป็นใหญ่สูงอายุสูญเสียอำนาจให้กับภรรยาของเขา ถึงแม้ว่ากลยุทธ์ของอำนาจโดยปัจเจกได้ปฏิบัติเพียงเล็กน้อยเพื่อไปปรับเปลี่ยนเรื่องที่ไม่ชื่นชอบในครัวเรือนผ่านโครงสร้างทั้งหมดของระบบปิตาธิปไตยแบบดั้งเดิม เพื่อให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของพวกเขาเองให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ (Lorber and Farrell, 1991: 108-110)

ต่อมาในบทความเรื่อง “Gender, power and contestation: rethinking bargaining with patriarchy” Deniz Kandiyoti ได้ทบทวนประเด็นการต่อรองในระบบปิตาธิปไตยอีกครั้ง โดยมีจุดเน้นที่ประเด็นการต่อสู้ต่อรองในพื้นที่ของครัวเรือน และได้หยิบยกเอาข้อเสนองานชิ้นเล็กๆ ของ Moore (1994) และขยายความเพิ่ม ซึ่ง Kandiyoti เชื่อว่าครัวเรือนอยู่ในฐานะที่เป็นสถานที่ของการแข่งขันเรื่องผลประโยชน์ สิทธิ ภาวะการณ์อันอ่อนแอตามและทรัพยากรต่างๆ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเองต่างก็เกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองและแม้กระทั่งสร้างความขัดแย้งในเรื่องดังกล่าว ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่เธอต้องอธิบาย คือ สิ่งใดมีอิทธิพลต่ออำนาจการต่อรองที่ทั้งในและนอกครัวเรือน และสิ่งใดสร้างความเป็นผู้กระทำการขึ้นมา ซึ่ง Kandiyoti ต้องการวิเคราะห์และวิพากษ์รูปแบบของอำนาจและการต่อต้านอำนาจที่มักถูกดึงไปขยายความต่อประเด็นในการต่อสู้ทางชนชั้นและจิตสำนึกในการต่อสู้ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนความมีจิตสำนึก ความเป็นปัจเจกบุคคล (personhood) และการเป็นองค์ประธาน (subjectivity) โดยกรอบแนวคิดนี้จะนำไปตามประสบการณ์ของเพศภาวะในเรื่องอำนาจ การตกอยู่ในสภาพเป็นรองและการต่อต้านจัดขึ้น (Jackson and Pearson, 1998: 135-136) Kandiyoti ได้นำเสนอการต่อสู้ต่อรองด้วยรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายดังนี้

(1) รูปแบบการต่อสู้ต่อรองในพื้นที่ครัวเรือน Kandiyoti อธิบายว่า พื้นที่ครัวเรือนเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการกดขี่แต่ Kandiyoti บอกว่าสามารถเป็นพื้นที่การต่อรองได้ ซึ่งแนวคิดในการศึกษาครัวเรือนที่ผ่านมามี 2 แนวคิดหลักๆ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับครัวเรือนที่มีรูปแบบเป็นหนึ่งเดียว และรูปแบบที่มีการต่อรอง ซึ่งรูปแบบครัวเรือนที่มีลักษณะความเป็นหนึ่งเดียว คือ การมองครัวเรือนเป็นความต้องการของสมาชิกในครัวเรือนร่วมกันทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ด้วยกันและ

กัน ดังนั้นครัวเรือนจึงถูกมองว่าเป็นหน่วยที่มีการตัดสินใจร่วมกัน ส่วนรูปแบบการต่อรองภายในครัวเรือนถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่มีทั้งการร่วมมือกันและขัดแย้งกันซึ่งการจัดสรรผลประโยชน์ในครัวเรือนเป็นผลมาจากกระบวนการต่อรองเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งในข้อถกเถียงเกี่ยวกับการมองครัวเรือนในรูปแบบที่ 1 นี้ ก็คือ ไม่ต้องไปวิเคราะห์หน่วยครัวเรือนหรือว่ามันมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายทรัพยากรหรือเรื่องสถานภาพเพราะถือว่ามีลักษณะสามัคคี กลมเกลียวและสมานฉันท์อยู่แล้วเพราะฉะนั้นข้อถกเถียงอันนี้ก็ไม่ได้ไปแตะครัวเรือนที่เป็นกล่องดำออกมาวิเคราะห์ ส่วนข้อถกเถียงที่มองครัวเรือนเป็นรูปแบบการต่อรอง ซึ่งมองว่าครัวเรือนมีทั้งความร่วมมือและมีความขัดแย้งกัน คืออันแรกมองว่าสมาชิกในครอบครัวทำงานช่วยเหลือกัน แบ่งปันกันทุกอย่าง คือ ทุกคนมีหน้าที่ร่วมมือกันในการทำงาน ซึ่งครอบครัวถูกมองว่าเป็นหน่วยในการตัดสินใจที่เป็นหนึ่งเดียวไม่ได้คิดว่าประเด็นของผู้ชายจะอยู่เหนือผู้หญิงหรือผู้หญิงตัดสินใจจะมีผลประโยชน์แตกต่างกันเพราะถือว่าครอบครัวมีผลประโยชน์ร่วม อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงอันที่หลังบอกว่าครอบครัวเป็นพื้นที่ที่มีทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งนั้น ถือเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการแบ่งสรรทรัพยากรหรือเรื่องอำนาจที่เป็นผลของกระบวนการต่อรองซึ่งข้อถกเถียงอันนี้ได้ขยับอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำให้สมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ภายในและก็ทำให้เห็นตัวปัจเจกที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันอาจจะมีความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นในการแบ่งงานกันทำ เมื่อนำเอาแนวพินิจทั้งสองมาวิเคราะห์แต่ละปัจเจกบุคคล จึงมีการวางกรอบแนวพินิจรูปแบบที่เป็นการสะสม ด้วยการอธิบายว่าครัวเรือนเป็นกลุ่มปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิในการเลือกภายใต้กระบวนการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามรูปแบบเหล่านี้ไม่ได้ใช้กับการสร้างกรอบคิดเรื่องเพศภาวะซึ่งต้องการผลลัพธ์เป็นการต่อสู้ดิ้นรนที่อยู่เหนือทรัพยากรและแรงงาน การให้ความหมาย การสร้างนิยามที่เป็นการประกอบสร้างทางสังคมซึ่งมีหลายอย่างที่ยึดแย้ง เลื่อนไหลและต่อสู้แข่งขัน กล่าวคือจุดเน้นเรื่องเพศภาวะ ควรสร้างกรอบคิดใหม่เรื่องครัวเรือนในเรื่องความสัมพันธ์และเน้นการวิเคราะห์เรื่องการเมืองระดับจุลภาคของการต่อรอง การร่วมมือ และการต่อสู้แข่งขันในเวทีทางสถาบันที่แตกต่างกัน แต่คาบเกี่ยวกันอยู่ในประเด็นของการต่อรองภายในครัวเรือนนอกจาก Kandiyoti ได้พูดถึงเรื่องนี้ขึ้นมาแล้วยังมีบางคนที่พูดประเด็นนี้เช่นกันนั่นก็คือ Henrietta Moore (1994) ซึ่ง Kandiyoti ได้ใช้ข้อมูลของ Moore มาวิเคราะห์ว่า การต่อรองในครัวเรือนไม่ได้ถูกกำหนดด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ควรดูเรื่องอุดมการณ์ทางเพศภาวะด้วย ซึ่งประเด็นเพศภาวะจะดูแลปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างเดียวมันยังไม่พอ มันต้องมาดูความเชื่อและทัศนคติทางวัฒนธรรม ซึ่งประสมประสานอยู่ในเศรษฐกิจและการเมือง แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นอุดมการณ์ของท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชายสามารถแสดงออกมาให้เห็นในรูปของผลลัพธ์เชิงวัตถุ ดังนั้นอุดมการณ์เป็นแม่บ้านแม่เรือนของผู้หญิงอาจถูกควบคุมไม่ให้ไปทำงานอย่างอื่นโดยเงื่อนไขของชนชั้น ดังนั้นการยกตัวอย่าง เช่น

ผู้หญิงอินเดีย จึงถูกจำนนอยู่กับงานบางอย่างที่มีค่าจ้างต่ำมากอันนำไปสู่ข้อจำกัดไม่สามารถเข้าถึง การจ้างงานได้ด้วยเงื่อนไขทางชนชั้น ในขณะที่เดียวกันมีอีกตัวอย่างหนึ่งที่เขาหยิบยกขึ้นมาอธิบาย ว่า งานเป็นชิ้นๆ ตามบ้านในประเทศ Turkey ซึ่งเป็นงานที่ผู้หญิงได้รับค่าตอบแทนและ ความสัมพันธ์ของนายจ้างโดยการใช้อุดมการณ์เครือญาติมาพันผู้หญิงเอาไว้ให้ทำงานกับระบบ เครือญาติกันแต่ก็บอกว่าเป็นการต่างตอบแทน ซึ่งการยกตัวอย่างเกี่ยวกับประเด็นนี้ Kandiyoti ต้องการอธิบายว่าการต่อรองหรือการกดขี่มันมาจากปัจจัยภายนอก คือ ต้องดูปัจจัยที่อยู่เหนือ อุดมการณ์ท้องถิ่นหรืออุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม นอกจากนี้ Kandiyoti ได้เอางานของ Nancy Fraser (1989) ที่พูดถึงเรื่องสิทธิและความต้องการในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ตลอดเวลา แต่ใน งานของ Moore เขาบอกว่า เวลาที่เราใช้สิทธิและความต้องการเป็นประเด็นการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงเพื่อให้ได้สิทธิและความเท่าเทียมและค่อยเปิดสิทธิใหม่ๆ ให้ความคิดของผู้หญิงเป็นที่ ปรากฏในการตอบสนองซึ่งอันนี้ก็เป็นพื้นที่ที่ทำให้เห็นว่า การที่จะบอกว่าผู้หญิงถูกกดขี่หรือไม่ใน ความหมายของผู้หญิง เช่นว่า ถ้าผู้หญิงไม่มีสิทธิก็จะถูกกดขี่ และถ้าผู้หญิงไม่ได้รับการตอบสนอง ต่อก็ถูกกดขี่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการกดขี่ผู้หญิงจึงถูกพูดผ่านสิ่งที่เรียกว่าสิทธิหรือว่าความ ต้องการ ซึ่ง Moore ก็แนะนำว่า ความเข้าใจแบบดั้งเดิมตามจารีตก็จะใช้แนวคิดที่ว่าใครได้อะไร และก็ไปเชื่อมโยงกับงานที่เรียกว่า “ทฤษฎีท้องถิ่นของการให้สิทธิ” โดยขึ้นอยู่กับความรับรู้ของ ผู้หญิงเองว่าตนมีสิทธิและมีความต้องการหรือรับรู้ (perceive) แล้วอาจไม่ได้อะไร ซึ่ง Kandiyoti บอกว่าการคิดแบบนี้มันอาจไม่ได้เป็นประเพณีที่ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของการต่อสู้ต่อรองก็ได้ เพราะทำให้เห็นว่าเรื่องสิทธิมันไม่ใช่บรรทัดฐาน (norm) ที่หมายถึงกฎระเบียบที่จะมาบอกว่า ผู้หญิงจะเข้าถึงอะไร แต่น่าจะเข้าใจเสียใหม่ว่าจริงๆ แล้วมันเป็นการต่อสู้ต่อรองมันจึงเกิดสิทธิ ขึ้นมา ซึ่ง Kandiyoti ได้ยกตัวอย่างด้วยเหตุผลที่ว่า บรรทัดฐานหรือสิทธิเข้าถึงที่ดินมันไม่ใช่ บรรทัดฐานตามจารีตแต่มันอาจเกิดจากการที่ผู้หญิงเขาคัดค้านมาก็ได้ เพราะฉะนั้นเรื่องสิทธิไม่ได้ เป็นผล (outcome) แต่อาจเป็นกระบวนการ (process) ก็ได้ อันนี้ก็เป็นการต่อรองอันหนึ่งและก็อาจ มองว่านี่คือการต่อรองในรูปแบบครัวเรือน นั่นก็ทำให้เห็นแล้วว่าการต่อรองในครัวเรือนไม่ใช่การ ต่อรองในเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว อาจเป็นการต่อรองในสิ่งที่เรียกว่าสิทธิต่างๆ ขึ้นมาก็ได้ ซึ่ง การอธิบายตรงนี้ทั้งหมด Kandiyoti อยากให้เข้าใจว่า การต่อรองหรือว่าการกำหนดไม่ใช่จะมองแค่ การต่อรอง แต่ต้องมองความเชื่อทางท้องถิ่นหรือมองในเชิงทฤษฎีท้องถิ่นแล้วก็มองด้วยว่าความ ต้องการหรือบรรทัดฐานและสิทธิอาจเกิดจากการต่อรองในโครงการอะไรบางอย่างที่เขาทำงาน เช่น เขา อธิบายว่าโครงการที่กำลังถูกตั้งคำถามหรือท้าทายส่วนหนึ่งอาจมาจากความคิดแบบครัวเรือนเป็น หน่วยประสมประสานอะไรบางอย่างและก็อาจตั้งคำถามที่ไปท้าทายกับโครงการเหล่านี้ เพราะฉะนั้นความคิดแบบทำให้พวก NGOs เริ่มตั้งคำถามกับโครงการพัฒนาว่าเขาใช้แนวทางไหน

เช่นว่า แนวทางที่เป็นหน่วย หรือ แนวทางการต่อรอง หรือ แนวทางของครัวเรือน นี่คือการยกตัวอย่าง เพราะฉะนั้นโครงการ NGOs ก็เริ่มจากงานของ Carney (1988) ที่ทำให้โครงการไปทำรายการควบคุมครัวเรือนในฐานะเป็นหน่วยทำหน้าที่ร่วมกัน เขาเริ่มตั้งคำถามและเริ่มมองเพศภาวะที่เป็นทางเลือกเช่น อุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแฝงอยู่ในการแทรกแซงการพัฒนาที่แตกต่าง ไม่ได้เข้าสู่สนามการแข่งขันที่เป็นธรรม แต่เป็นพื้นที่ที่วาทกรรมจำนวนหนึ่งครอบงำและมีอำนาจ ขณะที่วาทกรรมอื่นถูกทำให้เป็นชายขอบ ถูกลดทอนคุณค่าและถูกละเลย (Jackson and Pearson, 1998: 136-138)

นอกจากนี้ Kandiyoti ก็มีตัวอย่างโดยหยิบยกผลงานของ Anne-Marie Goetz และ Sen Gupta (1996) โดยตั้งคำถามว่าสิทธิที่ผ่านมาการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำในบริบทที่เรียกว่าเงินกู้มันถูกควบคุมโดยผู้ชาย ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ ประเด็นของผู้หญิงในประเทศบังกลาเทศ ในกรณีที่ทำให้หนี้กู้ยืมผ่านผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงถูกรอบในบริบทที่ผู้ชายเป็นผู้ควบคุมการเป็นหนี้กู้ยืม ซึ่งการกระทำแบบนี้มันไปกำหนดศักยภาพของผู้หญิงโดยการลดทอนความสามารถของผู้หญิงในการกำหนดว่าจะใช้เงินกู้อย่างไรหรือนำกำไรจากการลงทุนนี้ไปทำอะไร สิ่งนี้อาจจะทำให้ ผลกำไรทางเศรษฐกิจต่อสังคมที่คาดหวังจากการเพิ่มอำนาจการควบคุมรายได้ของครัวเรือนเกิดขึ้นช้า และในกรณีของการลงทุนที่ล้มเหลวของพวกผู้ชาย อาจจะบีบบังคับให้ผู้หญิงต้องเคลื่อนย้ายเงินทุนที่จะชำระคืนจากทรัพยากรของครัวเรือน ซึ่งใช้สำหรับการบริโภคและการเก็บออม ในบางตัวอย่างการถ่ายโอนเงินกู้ อาจทำให้ความตึงเครียดไปสัมพันธ์กับเรื่องเพศภาวะ อย่างไรก็ดีตามตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นทั้งหมดเหล่านี้เพื่อที่จะบอกว่า อุดมการณ์ด้านเพศภาวะที่ยังมีอยู่ในครัวเรือนส่งอิทธิพลอย่างไรในบริบทสถาบันใหม่ๆ หมายความว่าไม่ควรจะดูอุดมการณ์ด้านเพศภาวะในครัวเรือนเพียงอย่างเดียวต้องดูข้างนอกในส่วนของท้องถิ่น (ชุมชน) เพราะการจ้างงานที่ดี การเข้าถึงสินเชื่อก็ไม่ได้ทำเฉพาะแต่ในครัวเรือนอย่างเดียวถึงเท่านั้นนะ ให้รู้ถึงปัญหาที่เกี่ยวโยงกัน กล่าวคือรูปแบบต่างๆ ของการต่อต้าน ซึ่งจะบังคับให้เกิดการตีความใหม่ของ “ทฤษฎีที่เกิดเฉพาะในท้องถิ่น” เพื่อสนับสนุนผู้ด้อยอำนาจจะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบที่จำเป็นสำหรับคำถามนี้เกี่ยวข้องกับพิจารณาความสามารถของกลุ่มที่เสียผลประโยชน์เพื่อแสดงผลประโยชน์ของตนเอง และการพิจารณาความสามารถของกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์เพื่อแสดงความต้องการออกมาให้ได้ระดับหนึ่ง อีกทั้งเพื่อหาวิธีการที่จะกระทำการเพื่อความก้าวหน้า (Jackson and Pearson, 1998: 136-138)

(2) การต่อสู้ต่อรองที่อยู่เหนือครัวเรือน คือ Kandiyoti ได้นำเอาแนวคิดการต่อรองภายในครัวเรือนของ Amartya Sen (1990) มาขยายความต่อว่า การต่อสู้ต่อรองดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการแลกเปลี่ยนต่างๆ ซึ่ง Sen เสนอว่าความแตกต่างของอำนาจต่อรองในครัวเรือนเป็นการทำหน้าที่ของการแลกเปลี่ยนชุดหนึ่งที่สมาชิกต่างๆ ของครัวเรือนจะสามารถทำได้

(ตำแหน่งที่สำรองไว้ หรือ สิ่งที่ Sen เรียกว่า การตอบสนองต่อ “ความเป็นอยู่ที่ดีอันแยกย่อย”) เป็นระดับที่สมาชิกต่างๆ ระบุผลประโยชน์ของตนเองด้วยความเป็นอยู่ที่ดีที่เป็นส่วนตัว (การตอบสนองต่อ “ผลประโยชน์ที่รับรู้มา”) และความหมายของอุปการต่อครัวเรือนที่รับรู้มา (หรือการตอบสนองต่อ “อุปการที่รับรู้มา”) เขาอ้างว่าบางครั้งผู้หญิงอาจจะนิยามผลประโยชน์ของตนเองต่างจากสิ่งที่ถูกคาดหวังจาก “มาตรวัดที่เป็นกลางของผลประโยชน์ส่วนตัว” อย่างไรก็ตาม Kandiyoti อธิบายว่าผู้หญิงจึงปรากฏขึ้นในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลพร้อมด้วยความเข้าใจอันพัฒนามาอย่างเพียงพอที่จะรู้ว่าผลประโยชน์ของตนจะวางอยู่ที่ใด การที่ผู้หญิงเสียสละสวัสดิการของตนเองเพียงช่วงสั้นๆ เพื่อประโยชน์ของครอบครัวและญาติก็ควรได้รับการตีความใหม่ว่าเป็นการลงทุนเพื่อความมั่นคงในอนาคตของพวกเธอ Kandiyoti หลีกเลี่ยงการนำเอาเรื่องผลประโยชน์มาวิเคราะห์ เธอให้ความสนใจไปที่ความสับสนของอัตลักษณ์เรื่องแนวความคิดที่ทำให้เป็นเพศภาวะและองค์ประธานในลักษณะที่หลีกเลี่ยงทั้งเป็นแก่นแท้และการทักท้อแบบไม่มีปัญหาเกิดขึ้นของการกำหนดปัจเจกด้วยตนเอง ความยุ่งยากนี้ไม่มีลักษณะเฉพาะต่อเพศภาวะแต่เป็นที่รู้จักในตัวของมันเองอย่างกว้างขวางในความสัมพันธ์ที่พยายามสร้างทฤษฎีความเป็นองค์ประธานในเรื่องของชนชั้น ศาสนา และสีผิว ของอัตลักษณ์ของความเป็นรอง การต่อสู้ต่อรองบนฐานของเพศภาวะกับเครื่องมือวิเคราะห์ได้รับการพัฒนาโดยพื้นฐานเพื่อพิจารณาสำหรับรูปแบบของจิตใต้สำนึก และการต่อต้านของชาวชนบท คนรับใช้ ชนชั้นที่ทำงาน ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นจริงถึงแม้ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างบนต้องการทำความเข้าใจการควบคุมอำนาจ ซึ่งวัตถุประสงค์ของพวกเธอไม่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ (Jackson and Pearson, 1998: 138-140)

(3) การต่อสู้ต่อรองและอำนาจ คือ Kandiyoti ได้หยิบยกเอางานของ James Scott (1985;1990) มาดูประเด็นเรื่อง “รูปแบบการต่อสู้ต่อรองประจำวัน” แต่ Scott จะพูดถึงการต่อสู้ของชนชั้นแรงงานไม่ได้พูดถึงประเด็นผู้หญิง เพราะฉะนั้น Kandiyoti จึงนำเอางานของ Jaquette (1982) มาอธิบายถึงทฤษฎีพื้นที่ของผู้หญิง คือ การทำให้เกิดพื้นที่โลกของผู้หญิงขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีความสามัคคี กลมเกลียว มีความเข้มแข็ง สร้างคุณค่าทางเลือกต่างๆ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากสิ่งที่เรียกว่า การกำหนดพื้นที่ส่วนตัวโดยรัฐ ต่อมา Kandiyoti ได้หยิบยกเอางานของ Foucault เพื่อมาอธิบายประเด็นโลกของผู้หญิงเพิ่มว่า การต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของอำนาจภายในครัวเรือนนั้นมีฐานะที่ต้องประชันหน้าด้วยความสัมพันธ์กับผู้คนสนิท เช่น สามี แม่สามี ลูกสาว และลูกชายมากกว่าการแข่งขันกับการทำงานเกี่ยวข้องกับกลไกแบบรัฐ นอกจากนี้ Kandiyoti ได้ยกตัวอย่างงานของ Agarwal (1994) โดยชี้ให้เห็นว่า การต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงผ่านสองพื้นที่กิจกรรมประจำวัน เช่น พื้นที่การหุงข้าว ทำอาหาร และพื้นที่หารายได้จากการควบคุมของผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งผู้หญิงเองได้ต่อสู้ต่อรองกับอำนาจชายเป็นใหญ่ด้วยหลาย

สัญลักษณ์ เช่น แสดงออกมาผ่านบทเพลง ผ่านการเขียนล้อเลียน และการเดินลำหรือไม้ก็ผ่านรูปแบบต่างๆ ที่ผู้หญิงสามารถต่อสู้ต่อรองได้ (Jackson and Pearson, 1998: 141)

ในประเด็นของการต่อต้านและอำนาจนั้น Kandiyoti ได้นำเอาตัวอย่างในการสนทนาของ Scott เพื่ออธิบายว่า การต่อสู้ด้วยตนเองถูกใส่กรอบโดยเนื้อหาของพันธะสัญญาที่มีอยู่แล้วมากกว่าการอ้างอิงด้วยการจัดการบางอย่างเกี่ยวกับพื้นที่ทางอุดมคติในอนาคต ซึ่งคำพูดอื่นๆ มันมีการอ้างอิงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่มีต่อเจ้าของที่นาให้เข้าในระบบศักดินา ซึ่งชาวนาชาวมาเลเซียที่เป็นหนึ่งตัวอย่างอยู่ในงานของ Scott ได้ชี้ให้เห็นถึงความพยายามเพื่อไปยับยั้งการถูกล้ำที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบทุนนิยมอยู่ในโลกการค้าของชาวนา การที่ชาวนาปฏิบัติกันแบบดั้งเดิมโดยการเชื่อเชิฐผู้มีอำนาจเพื่อเป็นการรักษาเกียรติยศในหน้าที่เชิงวัฒนธรรมเพราะมีความหนักใจกับความอับอายและการเสียหน้าผ่านการนิทาและการดำเนินทางศีลธรรม หมายความว่าทั้งการครอบงำ และอำนาจจำกัดโดยอยู่ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน อย่างไรก็ตาม Kandiyoti ได้หยิบยกผลงานของ Gillian Hart (1991) เพื่อชี้ให้เห็นว่า โดยพื้นฐานแล้วผู้ชายจะเป็นผู้ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ได้รับการสนับสนุนแต่งตั้งตำแหน่งทางการเมืองให้ ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์จากสิ่งผู้หญิงถูกแยกออกไปจากผู้ชาย แต่ก็ให้ความเป็นอิสระมากกว่าเพื่อจะได้แสดงการต่อต้านออกมาพร้อมที่จะต่อสู้ด้วยวิธีการต่างๆ อย่างเปิดเผยมากกว่า แต่สิ่งที่ขาดหายไปเกี่ยวกับมุมมองเรื่องเพศภาวะในงานของ Scott ได้ปกปิดจากภาพที่มีสำนักทางชนชั้นและรูปแบบต่างๆ ของความขัดแย้งอาจแตกต่างตามข้อจำกัดอันเฉพาะทางเพศภาวะ ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดเป็นกลางที่ระบบการครอบงำได้ควบคุมภายในพื้นที่ด้วยกฎเกณฑ์อันแน่นอนเพื่อให้มั่นใจกับคำร้องขอ ซึ่ง Kandiyoti บอกว่า ข้อเสนอต่างๆ ที่กล่าวมานั้นได้อยู่เบื้องหลังของการให้คำแนะนำของเธอที่ได้จัดประเภทตามเพศภาวะเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดที่สัมพันธ์กันโดยรวม ซึ่ง Kandiyoti ได้เสนอว่า “การต่อรองกับปีศาจปไโดย” ของผู้หญิงเป็นไปเพื่อความต้องการให้มีสถานภาพที่ดีขึ้น แม้ว่าความพยายามอาจปรากฏออกมาในฐานะเป็นรองที่เรียกว่าแก้งตั้งใจทำบางอย่างของพวกเขา เช่น การแสดงความน่าสงสาร และการแสดงความเป็นทหารกองหลังที่ไม่มีประโยชน์ แต่สำหรับ Kandiyoti แล้ว เธอมองว่าการต่อสู้และอำนาจควรจะวางไปเป็นเครื่องมือเพื่อจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์พวกนี้น่าจะเป็นการดีกว่า (Jackson and Pearson, 1998: 141-142)

เมื่อพิจารณาแล้วในแนวทาง GAD นี้ ให้สันนิษฐานว่า ผู้หญิงได้รับผลกระทบที่เป็นส่วนเล็กโดย “ธรรมชาติ” ของอำนาจ “ปีศาจปไโดย” หรือ “ชายเป็นใหญ่” อยู่ตรงที่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับประเทศในสังคมของพวกเขา แนวทางนี้ได้ทำการสำรวจเงื่อนไขทางวัตถุของผู้หญิงและตำแหน่งทางชนชั้น เช่นเดียวกับโครงสร้างแบบ “ปีศาจปไโดย” และแนวความคิดที่ไปกำหนดและรักษาความเป็นรองของผู้หญิงเอาไว้ อย่างไรก็ตาม แนวทาง GAD ยังได้พูดถึง

ประสบการณ์การกดขี่ที่แตกต่างของผู้หญิง ขึ้นกับ ชนชั้น สปีชีส์ ประวัติศาสตร์อาณานิคม วัฒนธรรม และตำแหน่งแห่งที่ของพวกเธอในการจัดลำดับทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นอกจากนี้ แนวทาง GAD ได้สำนึกถึงผลกระทบที่แตกต่างของการวางแผนนโยบายการพัฒนาและการนำไปปฏิบัติต่อผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งจะเห็นผู้หญิงในฐานะเป็นตัวแทนของการพัฒนาไม่ใช่เป็นผู้รับจากการพัฒนาฝ่ายเดียว แนวทางนี้เรียกได้ว่าการตั้งคำถามทั้งในเรื่องขบวนการพัฒนาและความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะ (Connelly and others, 2000)

เมื่อพิจารณาแล้ว ในการแสดงออกของแนวทาง WID ที่ดึงเอาความใส่ใจประเด็นผู้หญิง และแนวทาง GAD ที่ใส่ใจในเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในความหมายของเพศภาวะนั้น ได้ไปท้าทายสิ่งต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังวิธีการวางแผนแบบเดิม อย่างไรก็ตาม กรอบของ GAD แท้ที่จริงแล้วไปไกลเกิน WID ในเรื่องของความท้าทายกับโครงสร้าง “แบบปิตาธิปไตย” ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ รวมทั้งแผนงานหรือการวางแผนนโยบายต่างๆ ที่ยังมีการส่งเสริมต่อไปนั้น ได้มีความท้าทายกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศภาวะโดยพื้นฐาน เช่นเดียวกับกรอบของ Caroline Moser ที่เป็นส่วนหนึ่งของการท้าทายนี้ ซึ่ง Moser ได้พัฒนาให้กลายเป็นวิธีวิเคราะห์เพศภาวะ ในหลักการวางแผนพัฒนาวิธีดังกล่าวได้เป็นเครื่องมือของ Moser ซึ่งใช้ในการท้าทายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศภาวะ โดยนำเอาความเป็นรองของผู้หญิงเข้าไปพิจารณาในการวางแผนนโยบายเพื่อเสริมอำนาจให้แก่ผู้หญิง ซึ่งแบ่งเป็น 6 เครื่องมือดังต่อไปนี้

เครื่องมือที่ 1: การบ่งบอกบทบาทเชิงอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ/สามบทบาท คือ งานการผลิตซ้ำ งานการผลิต งานทางสังคม/ชุมชนถือเป็นบทบาทของผู้หญิง ในทางกลับกัน งานการผลิตและกิจกรรมเกี่ยวกับการเมืองในชุมชนนั้นถือเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เครื่องมือนี้ได้รวมเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศอยู่ด้วยโดยมีการตั้งคำถามว่าใครจะทำอะไร Moser บ่งบอกบทบาทเชิงอัตลักษณ์ทางเพศภาวะด้วยการใช้กรอบนี้วิเคราะห์การมีรายได้ต่ำของผู้หญิงในหลายๆ สังคม ซึ่งการวิเคราะห์บทบาทเชิงอัตลักษณ์ทางเพศภาวะในการทำแผนงานพัฒนานั้น ทำให้เห็นว่าการพัฒนาในส่วนนี้อาจส่งผลกระทบถึงกิจกรรมต่างๆ ในอีกสองส่วนที่เหลือ

เครื่องมือที่ 2: การประเมินความต้องการทางเพศภาวะ คือ การกำหนดเอาทั้งความจำเป็นเชิงปฏิบัติการทางเพศภาวะและความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ทางเพศภาวะของผู้หญิง ซึ่ง Moser ประเมินจากความต้องการทางเพศภาวะทั้งสองรูปแบบเพื่อเป็นแนวทางในการช่วยเหลือผู้หญิงเรื่องความจำเป็นที่เฉพาะในชีวิตประจำวัน และการวางแผนเกี่ยวข้องกับความต้องการเชิงยุทธศาสตร์ทางเพศภาวะเพื่อช่วยให้ผู้หญิงได้รับความเท่าเทียมกับผู้ชายในหลายๆ ด้าน

เครื่องมือที่ 3: การลดการควบคุมทรัพยากรและการตัดสินใจในครัวเรือน ในส่วนนี้ได้ตั้งคำถามว่า ใครควบคุมอะไร ใครตัดสินใจอะไร อย่างไร ในส่วนนี้พูดถึงการกำหนดทรัพยากรในครัวเรือนกับกระบวนการต่อรอง คำถามคือใครควบคุมทรัพยากรอะไรในครัวเรือน และใครมีอำนาจในการตัดสินใจอะไรบ้าง

เครื่องมือที่ 4: การวางแผนเพื่อให้สอดคล้องกับสามบทบาทของผู้หญิง คือ การใช้เครื่องมือนี้เพื่อทดสอบการวางแผนงานหรือโครงการว่าไปเพิ่มงานในบทบาทด้านหนึ่งของผู้หญิงและไปกระทบอีกสองบทบาทที่ยังเหลือหรือไม่ ดังนั้นผู้หญิงต้องจัดการให้สอดคล้องกับความต้องการที่แข่งขันในงานผลิตซ้ำของตน งานผลิต และความรับผิดชอบของพวกเธอต่อชุมชน ในส่วนนี้ Moser ต้องการให้การวางแผนคำนึงถึงบทบาทสามด้านของผู้หญิงเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะไปกระทบกับแต่ละบทบาทของพวกเธอและเพื่อให้บทบาททั้งสามอย่างของผู้หญิงมีความสมดุล

เครื่องมือที่ 5: การช่วยสังเกตให้เห็นได้ระหว่างเป้าหมายที่แตกต่างกันในการเข้าไปแทรกแซงคือ การเชื่อมโยงนโยบายการพัฒนา WID และ GAD เข้ากัน ซึ่ง Moser สนับสนุนให้ผู้ใช้อุปกรณ์นี้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นรองของผู้หญิง โดยการถามว่าองค์ประกอบอะไรที่ทำให้แนวทางต่างๆ พบกับความจำเป็นเชิงปฏิบัติการทางเพศภาวะและความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ทางเพศภาวะที่แตกต่างกัน โดยให้การวิเคราะห์จากหัวแนวทางนโยบายที่แตกต่างกันได้แก่

สวัสดิการ ในส่วนนี้ถูกมองว่าจากส่วนบนลงล่างให้สวัสดิการผู้หญิงเฉพาะบทบาททางการผลิตซ้ำเท่านั้นและไม่ทำทลายการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศและฐานะที่เป็นรองของผู้หญิง

ความยุติธรรม ในส่วนนี้มีสำนึกเรื่องบทบาทสามด้านของผู้หญิง โดยการให้ผู้หญิงมีอิสระในตัวตนด้านเศรษฐกิจและการเมือง โดยปลดความไม่เท่าเทียมกับชาย ซึ่งทำให้รัฐบาลหลายๆ ประเทศไม่ชอบใจ

การต่อต้านความยากจน ในส่วนนี้ให้สำนึกเรื่องบทบาทด้านการผลิตของผู้หญิง โดยเน้นในเรื่องการสร้างรายได้ให้แก่ผู้หญิง แต่ขาดสำนึกเรื่องการผลิตซ้ำและไปเพิ่มภาระให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักสองเท่า

ประสิทธิภาพ ในส่วนนี้มองว่าผู้หญิงมีเวลายืดหยุ่น ดังนั้นผู้หญิงจึงถูกคาดหวังให้ชดเชยโดยการเพิ่มงานในแต่ละวันของพวกเธอขึ้น แต่ไปลดงานด้านบริการสังคมของพวกเธอลง

การเพิ่มอำนาจ ในส่วนนี้ให้สำนึกว่าประสบการณ์ของผู้หญิงมีความแตกต่างหลากหลาย และให้สำนึกเรื่องสามบทบาทผ่านขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงรากหญ้า ซึ่งการเพิ่มอำนาจให้แก่ผู้หญิงนี้ได้ผ่านการส่งเสริมที่เกิดขึ้นด้วยตัวของพวกเธอเองและนั่นก่อให้เกิดความเชื่อมั่นด้วยตัวของพวกเธอเอง

เครื่องมือที่ 6: การนำเอาผู้หญิงเข้าไปอยู่ในการวางแผนและการที่นักวางแผนและองค์กรต่างๆ มีความตระหนักรู้เรื่องเพศภาวะ ในส่วนสุดท้ายนี้ ผู้ใช้ควรคิดถึงความสำคัญในการนำเอาผู้หญิง ตัวของผู้วางแผนเอง และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการตระหนักรู้ถึงประเด็นเพศภาวะให้เข้าไปอยู่ในการวางแผน ซึ่งต้องถูกนำไปไม่เพียงแต่อยู่ในการวิเคราะห์และการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่จะต้องอยู่ในการนิยามเป้าหมายของการแทรกแซงอีกด้วย (March and others, 1999: 55-60)

เมื่อย้อนกลับไปที่การพัฒนาภายใต้เงื่อนไขของลัทธิอาณานิคมและจักรวรรดินิยม ซึ่งมองข้ามสถานะเดิมของผู้หญิงในสังคม “แบบชายเป็นใหญ่” ส่งผลให้อำนาจการตัดสินใจยังคงเป็นของผู้ชายต่อไป ทั้งนี้เพราะผลกระทบของการจัดการศึกษา การตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายเชิงเศรษฐกิจในยุคอาณานิคม แม้จะทำให้สถานะของผู้หญิงปรับเปลี่ยนไปในทางที่ทัดเทียมชายหลายเรื่อง แต่กลับไม่ได้ช่วยให้ผู้หญิงได้รับสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกับชายอย่างแท้จริง เช่น ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงเสมอกัน แต่นโยบายการส่งเสริมการศึกษาของผู้หญิง ก็เป็นไปเพื่อช่วยให้ผู้หญิงทำงานสนับสนุนผู้ชายได้ดีขึ้นเท่านั้น แต่กลับไม่ได้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสในการทำงานทัดเทียมกับผู้ชาย (Charlton, 1984: 17)

2.4 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

Stephanie Seguino (2005) ได้นำเสนอเกี่ยวกับ “นโยบายและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในทศวรรษ 1990” ผลลัพธ์ที่ไม่น่าพอใจ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ผู้หญิงได้รับความสนใจจากอุตสาหกรรมด้านต่างๆ ซึ่งแรงงานของผู้หญิงทั้งหลายมีอำนาจการต่อรองน้อยมาก อุตสาหกรรมดังกล่าวเป็นวิสาหกิจในครัวเรือนและวิสาหกิจที่ต่างประเทศเข้ามาลงทุน เป็นการผลิตเพื่อการส่งออกไปประเทศต่างๆ ทั่วโลก ประสิทธิภาพของประเทศเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การลงทุนโดยตรงของต่างประเทศ (Foreign Direct Investment, FDI) และเสรีด้านการค้าได้สนับสนุนการสร้างงาน และนั่นคือค่าจ้างแรงงานต่ำของผู้หญิง การแบ่งส่วนการจ้างงานด้านการผลิตของผู้หญิงจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในด้านเศรษฐกิจต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไทย มาเลเซีย และจีน) ตามประสิทธิภาพที่เป็นตัวอย่างของ ไต้หวัน และเกาหลีใต้ ผลที่ได้รับของการจ้างงานเหล่านี้น่าจะเป็นไปได้ว่าไม่ยั่งยืน นอกจากนี้ อำนาจการต่อรองที่ต่ำของผู้หญิงในด้านอุตสาหกรรมที่ย้ายฐานการผลิตเหล่านี้น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นการรักษาอัตราค่าจ้างต่ำเอาไว้ (Seguino, 2005: 7)

อย่างไรก็ตาม อำนาจการต่อรองของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในโรงงานอุตสาหกรรมก็ยังคงมีอยู่ มีงานศึกษาของ ธัญลักษณ์ ศรีสง่า (2552: 164-165) ที่ศึกษาเรื่อง การสร้างพื้นที่ต่อรองในระบบการผลิตแบบ “ชิดหุ่น” ของคนงานหญิงในอุตสาหกรรมผ้าฝ้ายทอมือ พบว่า

มีคนงานหญิงบางคนที่ไม่ได้มองว่าตนเองจำกัดอยู่ที่ความเป็น “คนงาน” ในอุตสาหกรรมผ้าฝ้ายทอมือ เนื่องจากพวกเขามีอุปกรณ์และมีความรู้เรื่องขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้าทั้งหมด พวกเธอมีทางเลือก “อิสระ” ในการที่จะทอผ้าขายเองหรือรับจ้างทอผ้าให้กับโรงงานที่บ้าน ซึ่งไม่ได้รับความกดดันว่าจะเสร็จเมื่อใด ไม่เหมือนผู้หญิงบางคนทำงานในโรงงานที่ต้องรู้สึกเหมือนตนถูกจับจ้องจากนายจ้างอยู่ตลอดเวลาในการทอผ้าที่โรงงาน นอกจากนี้ผู้หญิงกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มความรู้เรื่องงานทอผ้าและงานประเภทอื่นๆ ให้กับตนเอง

มีงานศึกษาของ เต็งเม้ง อย่างลือชัย (2550: 380-381) ที่ทำการศึกษาเรื่องบทบาทหญิงชายในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชนเผ่าม้งจากมุมมองของผู้ชายม้ง พบว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาล ส. ป. ป.ลาว ได้มีนโยบายส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยสร้างโอกาสในการศึกษาให้แก่ เด็กหญิง เยาวชน และหนุ่มสาว ซึ่งนับว่าเป็นเงื่อนไขแวดล้อมที่ดีสำหรับผู้หญิงม้งในชุมชนจำนวนไม่น้อย แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงม้งในชุมชนยังเป็นห่วงปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว การกินคืออยู่ดี และคุณภาพชีวิตของครอบครัว โดยตรงมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ในสังคม “ชายเป็นใหญ่” หรือ “ปิตาธิปไตย” ที่มีผู้ชายสืบทอด ผู้ชายเป็นผู้กำกับควบคุมและดูแลทุกระบบ ผู้ชายเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจเหนือผู้หญิง ส่วนการสนับสนุนและพยายามส่งเสริมให้หญิงชายมีโอกาส และสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน และมีความเสมอภาคทางด้านกฎหมาย โดยพยายามให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้มากขึ้นนั้น สำหรับชุมชนเผ่าม้ง แห่งนี้ ผู้หญิงบางคนถึงแม้จะหลุดพ้นจากการผลิตที่ใช้แรงงานในระดับหนึ่ง ก็ยังประสบกับปัญหา เช่น ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะ ซึ่งยากจะหลุดพ้นออกจากระบบสังคม “ชายเป็นใหญ่” ที่เป็นระบบสังคมซึ่งมีผู้ชายม้งครอบงำผู้หญิงม้งมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งยังมีอุดมการณ์ในการผลิตซ้ำอคติทางเพศภาวะ การสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ชาย และการสืบทอดวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ต่อไป ในกรณีที่ผู้หญิงบางคนอาจหลุดพ้นจาก “ระบบชายเป็นใหญ่” แบบม้ง แต่ก็อาจเข้าสู่อิทธิพลของระบบชายเป็นใหญ่ในระบบทุนนิยมที่เข้ามาครอบคลุมวิถีชีวิตของคนลาว และบรรดาชนเผ่ามากขึ้น

จากงานศึกษาของ หลุ่ย บัวเขียว (2553) เรื่อง “ฉันไม่มีความรู้” เสียงจากเรื่องราวด้วยชีวิตจริงของผู้หญิงคนหนึ่งภายใต้ปิตาธิปไตยไร้พรมแดน นำเสนอประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงชื่อ “ตอง” ซึ่งมีความคิดว่า “ฉันไม่มีความรู้” เพราะเธอจบการศึกษาเพียงชั้นประถม ซึ่งที่มาของแนวคิดนี้เกิดจาก “การรับรู้ถึงความสำคัญของการศึกษาในระบบที่ถูกปลูกฝังในระบบคิดซึ่งมาจากการพัฒนาของรัฐบาลที่พยายาม “ให้การศึกษา” แก่เยาวชนในชนบทด้วยความที่ผูกติด

“การศึกษา” ไว้กับ “การพัฒนา” ที่เชื่อว่า “คนมีการศึกษา” เท่านั้นที่เป็น “ผู้มีความรู้” และเป็นความรู้ที่มีอำนาจมากพอที่จะทำให้คนที่เข้าไม่ถึง “ความรู้” นั้นรู้สึกด้อยค่า อนึ่งระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำให้การผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้เข้าสู่ “การจ้างงาน” ซึ่งเป็นระบบจัดสรรงานที่ถูกคัดกรองโดยตั้งคำถามว่า “มีการศึกษา หรือไม่” “เรียนถึงขั้นไหน” และ “จบอะไรมา” การจ้างงานโดยการใช้การศึกษาเป็นตัววัดเป็นสิ่งที่สามารถรับประกันถึงค่าจ้างแรงงานที่แตกต่างกันออกไป การรับรู้ถึงความสำคัญของการศึกษาที่ผูกติดกับการจ้างงานนี้ทำให้ผู้หญิงที่ชื่อ “ตอง” กลายเป็นคน “ไม่มีความรู้” ด้วยเหตุเพราะ “ไม่ได้รับการศึกษา” (เหตุย บัวเขียว, 2553: 135)

อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับเรื่อง “อำนาจ” กับ “ความรู้” ของ “ผู้หญิงไม่มีความรู้” พบว่าเรื่องเล่าของผู้หญิงที่ชื่อ “ตอง” ทำให้เห็นกระบวนการความเชื่อเรื่อง “ความรัก” กับ “การแต่งงาน” ที่เป็น “อำนาจ” อันลึกลับที่เป็นมูลเหตุให้ผู้หญิงเข้าสู่ “พื้นที่ของครอบครัว” ซึ่งเป็นส่วนที่ถูกมองว่า “เป็นพื้นที่ส่วนตัว” ที่ “ถูกกดขี่” “ใช้แต่อารมณ์” “ไม่มีความรู้” และ “ไม่ต้องการความมีเหตุผล” และเธอยังเห็นอีกว่า “ความรู้จากประสบการณ์” แม้มันไม่ถูกถือว่าเป็น “อำนาจ” ที่เป็นรูปธรรมยิ่งใหญ่ในแบบเคยชินกับการถูกให้ความหมาย แต่ถ้าหาก “อำนาจ” ของความรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงได้สร้าง “ทางเลือก” ให้กับชีวิตของ “ผู้คน” ที่รายล้อมตัวผู้หญิงได้เป็นอย่างดี ซึ่ง “อำนาจ” ชนิดนี้มีรูปแบบตามที่ผู้หญิงชื่อ “ตอง” บอกว่า “ฉันไม่มีความรู้” (เหตุย บัวเขียว, 2553: 134,137)

จากงานศึกษาของ เขาวภา โดสงวน (2541) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ การแบ่งแยกงานตามเพศในองค์การราชการ พบว่า งานการใช้คอมพิวเตอร์ และพิมพ์ดีด ในองค์การได้มีการพิจารณาจ้างผู้หญิงมากกว่า ถึงแม้ว่าเวลาเปิดรับสมัครไม่ได้ระบุว่าเป็นเพศใด ดังนั้น ในองค์การที่ศึกษา จึงพบว่าผู้ดำรงตำแหน่งในการปฏิบัติหน้าที่นี้โดยตรงจะเป็นข้าราชการหญิง ได้แก่สำนักงานป่าไม้ สำนักงานพัฒนาชุมชน ที่ทำการปกครอง สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานสาธารณสุข พัฒนาอำเภอให้ความเห็นว่า การมีเจ้าหน้าที่ธุรการทำหน้าที่พิมพ์ดีด เป็นผู้หญิงไว้ประจำสำนักงาน นอกจากจะช่วยรับภาระด้านการพิมพ์ ยังทำธุรการอื่นได้ด้วย เช่น ให้ความช่วยเหลือห้อง ชงกาแฟ บริการอื่นๆ ซึ่งทำได้ดีกว่าผู้ชาย จากการสอบถามเกี่ยวกับการขัดข้องทางโปรแกรม พบว่า ข้าราชการหญิงมีความรู้เรื่องการใช้โปรแกรมเป็นจำนวนมากกว่าข้าราชการชาย เนื่องจากหัวหน้าหน่วยงานมักจะนิยมส่งข้าราชการหญิงไปเรียน หรือรับการฝึกอบรมการใช้โปรแกรมต่างๆ จากการสอบถามเหตุผลที่เลือกส่งข้าราชการหญิงมากกว่าชายนั้น เพราะผู้หญิงมีทักษะการพิมพ์เบื้องต้นดี และในหน่วยงานต้องการใช้คอมพิวเตอร์ที่เน้นหนักในการพิมพ์หนังสือราชการหรือเอกสารต่างๆ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องใช้ลูกเล่นในคอมพิวเตอร์มากนัก แต่พิมพ์ดีดคล่อง เปิด ปิด เครื่องเป็น ก็เพียงพอสำหรับการใช้งาน ในกรณีที่เครื่องเสียในด้านเทคนิคหรืออุปกรณ์ภายในเสื่อม ทุกองค์การก็จะเรียกช่างมาซ่อม แต่

ถ้ามีการขัดข้องทางโปรแกรม ผู้ที่มีความรู้ด้านนี้ ก็คือ ข้าราชการหญิงในองค์กรจะแก้ไขกันเอง (เขาวภา โตสงวน, 2541: 80-82)

อย่างไรก็ตาม เขาวภา โตสงวน ได้นำเอาแนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศ เกี่ยวกับการจัดการเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อน ที่สังคมในองค์กรคิดว่า ผู้ชายทำได้ดีกว่าผู้หญิง เช่น งาน ซ่อมเครื่องจักร เครื่องกล เครื่องยนต์ ไฟฟ้า เครื่องมือ เครื่องใช้อิเล็กทรอนิกส์ ที่มีความซับซ้อน เรื่องกลไก เทคโนโลยีที่ทันสมัย ความเชื่อว่าผู้ชายเก่งกว่า จึงปรากฏออกมาในรูปการกำหนด ตำแหน่งงานบางงานให้เป็น “เพศชายเท่านั้น” เช่นตำแหน่งพนักงานขับรถและในการสอบตำแหน่ง การโรง ก็มักจะระบุให้เป็นเพศชายเท่านั้น โดยหวังว่าผลพลอยได้ที่เกิดจากความเป็นเพศชาย ก็คือ การมีฝีมือเชิงช่าง ทั้งช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปูน ถ้าหากเป็นการโรงหญิง ผลพลอยได้อันนี้จะถูก คาดหวังว่าด้อยกว่าชาย ซึ่งข้าราชการหญิงบางคนไม่คิดที่จะฝึกฝนตนเองทำงานด้านนี้ให้เป็นอีก ด้วย (เขาวภา โตสงวน, 2541: 87)